Peixos, com els “de Castella”

Autor: Manel Teodoro
Data de publicació: 03-03-2020

Reproduïm un article que va aparèixer al blog d'En Manel Teodoro ‘Històries de Mar’ el 3 de juny del 2013. Els censors han fet una traducció al castellà dels noms de peixos catalans. Una traducció moltes vegades literal i barroera, com les que s’exposen a continuació.

La manipulació i la tergiversació de la història han estat una constant dels guanyadors envers els perdedors. Sempre s´ha dit que “qui guanya una guerra n’escriu la història”. En el cas de la descoberta d’Amèrica, l’ocultació i la censura són tan evidents que s´hauria de ser molt miop per no adonar-se’n.

Aquesta entrada està basada en els treballs de Jordi Bilbeny, de l'Institut Nova Hova Història i de Susana Rodríguez-Vida. Gràcies per la vostra feina.

Amb la conquesta del regne de Murcia al 1243, Castella obria per primera vegada les seves fronteres a la Mediterrània. Més endavant va caure Sevilla, Tarifa, i, finalment, Granada (1492). I amb elles, Castella passava a tenir el control de tot el litoral andalús. Malgrat això, la seva tradició marinera continuava essent zero.

A la Història de les Índies de Bartolomé de Las Casas i al Diari de bord de Colom es pot llegir amb data 10 de desembre de 1492 “vam pescar molts peixos dels de Castella: albors, rogers, pixotes, galls, salpes, llisses, corbines, gambetes i vam veure també sardines”. A la Història de l´Almirall de Ferran Colom es llegeix: “veient que l’illa de Bohio era molt gran, que les terres i els seus arbres s´assemblaven als d´Espanya, i que en una ocasió que els mariners llençaren les xarxes, [aquests] van agafar molts peixos com els d´Espanya, és a dir: cavalls, llisses, salmons, sabogues, galls, salpes, corbines, sardines i crancs. Resolgué de donar-li a l´illa un nom d´acord amb el d´´Espanya, i així, el diumenge 9 de desembre l´anomenà «Espanyola».

Els censors han procurat esborrar tot allò que feia referència a Catalunya. Una de les proves més clares d'aquesta manipulació està en la traducció, moltes vegades literal i barroera, de noms de peixos catalans al castellà. Els casos més evidents són els noms d'alguns dels peixos "dels de Castella", que no són res més que la traducció literal del nom català i que no existien com a tals en castellà: Tonina, Pámpano, Golondrino, Pijota i Chopo en són els exemples més evidents.

'Tonina'
Bartolomé de Las Casas fa referència a les "toninas". Sense cap mena de dubte es tracta d'un mot català per anomenar la tonyina vermella (Thunnus thynnus) que es va fer servir al llarg dels segles XV i XVI. En castellà a aquest espècie sempre se l'ha anomenada atún i el terme tonina no es correspon a cap peix en aquesta llengua.

'Pámpano'
En aquest cas es tracta de la traducció barroera de pàmpol. En castellà no existeix cap peix anomenat pámpano. El pàmpol a què es refereix Colom correspon a diversos peixos amb el mateix nom: pàmpol rascàs o dot (Polyprion americanus) que en castellà fa cherna. També tenim el Pàmpol ver (Entrolophus niger), que en castellà es diu romerillo. I encara hi ha en català el Pàmpol atlàntic (Peprilus triacnthus) que en castellà es tradueix com pez mantequilla. Finalment, tenim el pàmpol o varió (Naucrates ductor): en castellà és anomenat com pez piloto. Segurament, Colom es refereix a aquesta darrera espècie quan anomena el pàmpol.

'Golondrino'

Orenol (Exocoetus volitans), peix volador que els censors anomenen de manera molt burda «golondrino».

Es tracta d´una altra traducció literal. En aquest cas, de l'orenol (Exocoetus volitans), també anomenat 'orenyola'. En castellà no existeix cap peix anomenat golondrino. Per la descripció de Las Casas —"un pez que vuela un gran tiro de piedra encima del agua"— sabem que es tracta d'una mena de peix volador, tal com correspon a l'orenol que en castellà s'anomena pez volador o juriola.

'Pijota'

La cinta (Cepola macrophthalma) és una espècie molt comuna a casa nostra amb aspecte de llaç.

Pijota també és una traducció barroera de pixota. L'espècie és descrita com un peix allargassat i en forma de serp. El mot castellà pijota fa referència als alevins de lluç. Evidentment, el llucet no té, ni molt menys, forma de serp. En català «pixota» fa referència a diverses espècies amb cos serpentiforme. Hi ha dues menes de pixota: el Carapus acus i el Fierafer acus, tots dos allargassats. En castellà s'anomenen rubioca i també zurriaga. Hi ha una altre espècie de pixota, la pixota vermella o cinta (Cepola macrophthalma). En castellà s'anomena també cinta. Precisament, en la Història de l'almirall, Ferran Colom anomena aquesta espècie en italià amb el nom de "lachie", es a dir «cinta».

'Chopo'

L'Emperador (Luvarus imperialis) i el Peix Lluna (Mola mola) tenen una certa retirada

Els mariners de Colom observen al llarg del viatge un peix que s´assembla a un dels peixos mediterranis i que els censors anomenen chopo en castellà o chiopi a la versió italiana de la Història de l´Almirall de Ferran Colom. Aquesta

espècie és descrita semblant al peix emperador, nom amb què es coneix el peix espasa (Xiphias gladius) i que té un aspecte inconfusible. El mot chopo en castellà s'usa per a referir-se a la 'sèpia' i en cap cas, a cap peix. Xopa és el nom que es fa servir a Tarragona i al País valencià per anomenar la càntera o calet (Spondyliosoma cantharus).
Les xopes que descriu Ferran Colom, tenen la pell duríssima i la carn és immenjable. Segurament es referia a un peix atlàntic anomenat també emperador o luvar (Luvarus imperialis) i en italià pesce imperatore. Aquest peix, pel seu aspecte, es podria haver confós amb el peix lluna o bot (Mola mola). I aquest sí que té la pell dura i no és comestible.
Malgrat tot, sembla difícil que s'afirmi que la xopa i l'emperador es puguin assemblar. El que està clar és que els mariners de Colom utilitzen una altre vagada un mot català per a identificar una espècie de peix i que la traducció castellana no en correspon a cap.

Publicat el 3 de juny del 2013

Blog: Històries de Mar
https://historiesdemar.wordpress.com/2013/06/03/peixos-com-els-de-castella/